

TANITÁSI VÁZLATOK

A nm. közoktatásügyi miniszter ur egyik legutóbbi rendelete, mely az iskolafelügyelők részére kiadott utasításban látott napvilágot, bevezette és elrendelte az elemi iskolákban a tanítások vázlatának írásban való elkészítését. Nem új dolog, csak éppen általánossá tétele és kötelező volta fordította a kérdés felé az ország tanítóságának érdeklődését.

A tanítónak a tanításra elő kell készülnie, ezt nagyon jól tudja és tudja mindenki, aki tanítással-neveléssel foglalkozik. Előkészület nélkül a leggyakorlottabb tanító sem tud jól tanítani. Mindez köztudomású volt eddig is, s annak is tudatában volt mindenki, hogy míg ez az előkészület a pálya kezdetén több munkát kívánt, később kevesebbet, de sohasem szűnt meg egészen, hiszen az élet is folytonosan változik körülöttünk, s ha nem is vittük be mindig az élet teljességét az iskola terméibe, mégis tudomást kellett vennünk annak változásairól, s akarva, nem akarva új és új tanítási módszert, rendszert, eszközöket kellett alkalmaznunk, hogy munkánkunknak sikere legyen.

Az iskolában a Tanterv alapján történik a tanítás, s ennek nyomán a tanulás. A Tanterv szabja meg azt, mit kell a gyermekeknek megtanulniok. Ezzel szemben a gyermek nem törődik mindig az iskola követelményeivel, s a Tantervvel sem, ő maga szeretné eldönteni, mit tanuljon. E két ellentétes megnyilvánulásban aztán a tanító vállalja a közvetítő szerepet, mivel neki mindkettő, a Tanterv is, de a gyermek is parancsol, így hát mindkettővel törődnie kell. Mit csinál erre a jó tanító? Olyan alakba öltözteti a Tanterv által megkívánt anyagot, amilyennek a gyermek kívánja. A gyermek csak azt tanulja szívesen, ami érdekli, ezért a Tantervnek a gyermek előtt érdekes ruhát kell felvennie. Ki öltözteti fel? A tanító. Ezért jó a vázlat.

Miből is áll a tanításra való előkészület? Az előkészület két részre osztható, egyik: a tárgy tanulmányozása; másik: a tárgy feldolgozásának elgondolása.

Legelőször is a tanítandó tárgyra nézve kell alapos tanulmányokat végezni. Nagyon hálás lesz e szempontból bevezetni az u. n. „adat-naplót“. Ez egy egyszerű kis jegyzetfüzet vagy könyvecske, amelybe feljegyezzük mindazt, ami újat olvastunk — könyvekben, olykor napilapokban stb. — s amiket felhasználunk tanításunkban. Mert a gyermek is hall dolgokról otthon, környezetében, s igen sokszor olyan kérdést tesz fel a tanítónak, amire válaszolni kell. A tanuló kérdése lehet valami aktuális eseményről való, vagy sokszor egy, a felnőttek beszélgetéséből kiragadott szónak, fogalomnak megtudakolása. (Most pl. sok szó esik mindenfelé Abesszíniáról s van-e gyermek, akit ez nem érdekelne!) Egy szóval, amit tanítani akarunk, azzal teljesen tisztában kell len-

nünk, mégpedig nemcsak oly mértékben, amily mértékben azt tanítani kell, hanem annál többet, sokkal többet kell tudnunk.

De jó lesz az az u. n. „adat-napló“ a tanításhoz szükséges és a tapasztalatban bevált, vagy másoktól ajánlott példák gyűjtésére is. Nagy baj, ha a tanító nem tud elég példát. Mert a jó példák legtöbbször nem a tanítás közben, hanem utána — jutnak eszünkbe, amikor már késő. Gyűjtsünk példát sokat, nagyon sokat, hogy legyen miben válogatni.

Amikor az anyaggal már teljesen tisztában vagyunk, s elkészültünk egy-két olyan kérdésre is, — ismerve a gyermekeket, akiket tanítunk, — amelyet tanítványaink feltehetnek tanulás közben, akkor következik a tanítás vázlatának elkészítése, amit eddig — legalább is a gyakorlottabbak — csak elgondoltak. Átgondoljuk, mi lesz tanításunk célja (anyagi és alaki), milyen nevelő értékeket lehet felhasználni benne, mi lesz az, ami a tanulókra nézve tanulságos lesz s mi az, amit megérthetnek?

Azután hozzá fogunk a vázlat elkészítéséhez. Elrendezzük a tanítás menetét. Mivel kezdjük? Mi lesz a kiindulás? Milyen kisebb részegységekre lehet felosztani a tanítás anyagát? Melyek lesznek a részlet-célkitűzések? Meg lesz-e tanításban a kellő fokozatos haladás? Az egyes részeknél hogyan járunk el, hogy a tanulók belekapcsolódjanak a munkába s öntevékenységgükkel maguk oldják meg az eléjük tűzött feladatot? Hogyan vezetjük rá a tanulókat a kívánt ismeretanyagra? Mit kell tanításunkban szemléltetni? Hogyan használjuk fel a belső szemléltetést? A külsőt? Mivel keltjük fel a gyermekek érdeklődését? Hogyan vezetjük rá a tanulókat a megértésre? Felhasználhatunk-e valamit az elmélyítésre, valami költeményt, dalt, esetleg történetet, vagy a tanulók belekapcsolódjanak a munkába s öntevékenységgükkel megszánt példákról és gyakorlatokról.

Ennyiből áll a jó vázlat elkészítése.

Hogy azonban segítségére legyünk Előfizetőinknek, alábbiakban felhívjuk figyelmüket néhány — a vázlat készítésénél még — fontos dologra.

A Tanterv által kijelölt anyagot tegyük mindig érdekessé, vonzóvá a tanulók előtt. Ne beszéljünk nekik pl. a gyújtóról, a robbanó anyagokról, hanem hozzunk föl nekik egy példát, amely arról szól, hogy a nyáron a gabonahordáskor felgyulladt a szén egy gabonaasztag. Ezzel indítsuk el a tanítást, a gyermek azonnal érdeklődik, elmondja a maga tapasztalatait s ezzel nyert ügyünk van, mert a gyermeket érdekelni fogja a tanulás, ha mindjárt a gyufáról és a robbanó anyagokról is fog hallani.

Csak úgy futtában még egy néhány példa az érdeklődés felkeltésére. Az emelőnél kezdjük azzal, hogy olajozzuk meg az ajtó sarkait! Hogy emeljük fel? (Legjobb lesz fejszével.) Az esésnél felhozhatjuk a nyári jégverést. (Miért okoz oly nagy kárt a jég a vetésben, gyümölcsösben, szőlőben, erdőben, állatban, tetőben, ablakban?) A keményítő tanításánál jó lesz ez a kérdés kiin-

dulásul: Hogyan keményíti édesanyátok a fehérneműt? A hajcsövesség tárgyalásánál beszéljünk először a lámpabél munkájáról, majd térjünk át a házak, istállók falának nedvességére stb. A rozsdásodásnál (oxidáció) kiindulhatunk abból a mondásból: „A munkás eke fényes, a pihenő rozsdás”. Az égésről való beszélgetésünket ez a kérdés indíthatja meg: Mire jó a tűz? Vagy: Mit csinálnánk, gyerekek, ha nem lenne többé tűz? Volna-e reggeli, ebéd? stb. Az inga tárgyalásánál beszéljünk az ingaóráról, a csavarnál nézzük meg az asztalos szorítócsavarját, azután a szőlő-, széná-, káposzta-prést. Az éknél vegyük elő a talajművelő eszközöket, csaknem valamennyi ék. Az ekevas, az ásó, lapát, kapa, kés, borona fogai stb. A surlódásnál kérdezzük meg, miért áll meg a fékezett kocsi hamarabb?

Mindez utmutatás a tanítás kiindulására nézve. A tanítás meneete teljesen a tanító rátermettségétől és képességeitől függ. Milyen legyen a tanítás módszeres levezetése az új módszeres elvek szerint? A következő:

1. A cél kitűzése. Az új anyag megjelölése, a fentebb mondott eljárás szerint. Hosszas előkészítés, hangulatkeltés e módszernél nem szükséges. Az új módszeres eljárás nem a tanulók „jó hangulatára,” hanem a tanulók munkakedvére épít s ez kelti fel az érdeklődést és tartja fenn az állandó közreműködő figyelmet. (Egyben a fegyelmet is!)

2. A tanulók beszámolnak az előzetes figyelmeztetésre végzett gyűjtésről, észlelésekről. Itt, ennél a résznél tér el legjobban az új módszerű iskola a régi Herbart—Ziller—Rhein féle módszeres eljárástól, amelyben a tanító a célkitűzés után előadta, elmagyarázta a tanítás anyagát. Az új módszeres eljárás megkívánja a tanítótól azt, hogy mindig előre gondoskodjék arról, hogy a tanulók maguk szerezzék meg a következő tanításhoz szükséges dolgokat, tapasztalatokat, élményeket. Az ilyen beszámolóknak természetesen fesztelennek kell lenniök, amelyen a tanulók szabadon elmondhatják saját tapasztalataikat, észrevételeiket, sőt ellentmondásaikat is. (Ez még jobban fokozza az érdeklődést.) Vigyázzunk itt arra, hogy még a legjelentéktelenebbnek látszó beszámolást se illessük kicsinyítő gesztussal, vagy szóval, mert az elkedvetleníti a tanulót a további buvárkodástól. De még a leglényegtelenebbnek látszó beszámolóban is lesz olyan, aminek a tárgyalás folyamán hasznát vehetjük.

3. A tanulók beszámolója után következik a probléma felvetése és megoldása. Itt lesz tehát helye az esetleges kísérletnek, a belső élmény megteremtésének, ha olvasmánytárgyalás, vagy költeménytárgyalásról van szó. Ha kísérletezünk, abban az egész osztály vegyen részt, ha egyenként nem lehet, csoportosan, ahol pedig még ez sem lehetséges, ott legalább a kísérlet előkészítésében segédkezzenek a tanulók. A munka közös, a tanulók próbálkoznak, kísérleteznek a probléma megoldásával, a tanító csak akkor szól bele egy-egy irányító kérdéssel, ha a tanulók téves

ultra tértek, vagy megakadtak. Az egyes részletkérdéseket azután megrögzítjük, felírjuk a táblára, a tanulók füzetükbe s még a színeskrétát sem resteljük befogni a vizuális típusú tanulók könnyebbségére. Amikor már minden részletegységet megoldottunk — közös erővel és munkával, — akkor következik a tanítás igazi céljának megoldása:

4. az eredmény vagy tanulság közös megállapítása, szóbeli közös megbeszélése. Ugy a probléma megoldásánál, mint az eredmény megállapításánál használjunk fel minden lehető alkalmat a rajzolásra, mint nélkülözhetetlen kifejező eszközre. Általában szabály legyen, hogy a kréta (pláne a színes kréta) és a ceruza ne pihenjen egy negyedórára sem! A rajz tudatos meglátásra vezet, már pedig ez a legbiztosabb és leghathatósabb megrögzítője az új ismereteknek. Egy-egy odavetett vázlatos vonal felér egy félórás magyarázattal is. És ne gondoljuk, hogy ez csak a természettudományi, vagy a mérési ismeretekre vonatkozik. Még a szülőföld ismeretét, a történelem eseményeit is könnyebben megérti és megjegyzi a tanuló, ha rajzzal kapcsoljuk össze azok nyújtását. Ujabban még a nyelvtani ismeretek megrögzítésére is színeskrétás rajzokat használnak. De nem nélkülözhető az olvasmány- és költeménytárgyalásnál, beszéd- és értelemgyakorlatnál és a számtannál sem!

Az egyes tantárgyak formális fokozatait a Tanterv a következőkben állapítja meg:

Magyar nyelv.

BESZÉD- ÉS ÉRTELEMGYAKORLATOK.

1. Az alkalmosság megteremtése, hangulatkeltés.
2. Célkitűzés.
3. Tárgyalás. Beszámolás a gyermekek tapasztalatairól, észleléseiről. A régebbi tapasztalatok felújítása és kapcsolása. Az egyes részletcélok kijelölése és megoldása. Szemléltetés (külső-, képszemléltetés, stb.). A gyermekek életéből való események, történetek elmondatása. A tanító elbeszélése. Összehasonlítás, mérlegelés (ítéletalkotás), elhatározás.
4. A szerzett ismeretek megerősítése. Rajzolás, az érzelmek átértelmezése. A számonkérés, melynél tetteik megfigyelését és azok elmondását kívánjuk meg.
5. Gyakorlati alkalmazás, rajzzal, kézimunkával, énekkel, játékkal, utánozó mozgásokkal stb.
6. Elmélyítés.

OLVASMANYTÁRGYALÁS. OLVASÁS TANÍTÁSA.

1. A hangok önálló megjelenítése. (Mesék, mimikai jel.)
2. A hangok összekapcsolása szavakká: a szavak szétbon-
tása.

3. A hang nyomtatott képe: a betű.
4. Értelmes szavak alkotása és olvasása.
5. Az értelmezett szöveg megszakítás nélküli olvastatása többször; tartalmi megértetés.

AZ IRAS TANITASA.

1. Előgyakorlatok.
2. Kisbetűk iratása.
3. Szavak és rövid mondatok iratása.
4. Nagybetűk iratása és azok alkalmazása az írásban.

AZ OLVASÁS TANÍTÁSÁNAK MÓDJA.

1. Szótagképekkel való olvasás. (Egy- és ugyanazon szövegben.)
2. Szóképekkel való olvasás. (A szók jelentésének elgondolása és elmondása.
3. Értelmes olvasás. Egyes mondatok, majd kisebb gondolatcsoportok olvasása után azok természetes beszéd formájában való elmondatása, a bennük lévő gondolatok hű kifejezésével.
4. Szép olvasás. A szövegben rejlő értelem és érzelem természetes hangsúllyal való kifejezése.

AZ OLVASMÁNYOK TÁRGYALÁSÁNAK MÓDJA.

AZ ERKÖLCSI VONATKOZASU OLVASMÁNYOK TÁRGYALÁSÁNAK MÓDJA.

1. Előkészítés, az olvasmány alapgondolatának, lényegének megértése, a tartalomban rejlő érzelmek és hangulatok megteremtése és átéltetése.
2. A cél kitűzése.
3. Az olvasmány bemutatása szép olvasással, elmondással vagy a tartalom elmondásával.
4. Tárgyalás, gondolatcsoportok szerint. A gondolatok és érzelmek feltárása. A leírt események megbeszélése és bírálata, az okozati összefüggések megállapítása, elmélkedés, összehasonlítás, ítéletalkotás. Az olvasmány által felkeltett gondolatok és érzelmek elmondatása. Rajzolás, szemléltetés. A tartalom elmondatása.
5. Megszakítás nélkül való olvastatás. Átérezés, a természetes beszéd hangján való olvasás.
6. Az egész olvasmány tartalmának összefüggő elmondatása.
7. Az olvasmány alapgondolatának megállapítása közös megbeszélés alapján. A keltett hangulat elmélyítése megfelelő költeménnyel, dallal, párbeszédes formában (dramatizálás), az egyes jelenetek megrajzolása és megrajzoltatása.

A LEIRÓ OLVASMÁNYOK TÁRGYALÁSÁNAK MÓDJA.

1. Érdeklődés keltés.
2. A cél kitűzése.
3. Az olvasmány bemutatása.
4. Gondolatcsoportok szerint való tárgyalás. Szemléltetés, rajzolás..
5. Megszakítás nélküli elolvasás. Megfelelő hangsúly és a természetes beszéd formájában.
6. Az olvasmány egész tartalmának összefüggő elmondatása.
7. Kapcsolat a többi tárggyal.

A LIRAI (ÉRZELMI) KÖLTEMÉNYEK TÁRGYALÁSÁNAK MÓDJA.

1. Az esemény korába, környezetébe való beillesztés elbeszélés vagy szemléltetés által. (A költemény elhelyezése a megfelelő környezetbe.)
2. A költő bemutatása. (Szemléltetés külső- és belső.)
3. A költemény bemutatása. (Legjobb a szabadon való elmondás.)
4. Gondolatcsoportok szerint való tárgyalás. Rajzolás, szemléltetés, kapcsolás.
5. Megszakítás nélkül való elolvasás. A költemény érzelmi átélésének elmélyítése. Dal, elbeszélés a gyermekek világából.
7. A költemény megtanulása. (Házi feladat 1—1 versszakot feladva.)

A LEIRÓ KÖLTEMÉNYEK TÁRGYALÁSA.

1. Előkészítés a táj és hangulat befogadására, megértésére.
2. Az író bemutatása. Szemléltetés.
3. A cél kitűzése.
4. A költemény bemutatása.
5. Gondolatcsoportonkénti tárgyalás. Szemléltetés, rajzolás, kapcsolás.
6. Az egész költemény megszakítás nélküli elolvasása.
7. A költemény megtanulása. (Házi feladat: a megismert táj lerajzolása.)

AZ OLVASMÁNYOK ALAKI TÁRGYALÁSA.

Az olvasmányban, költeményben levő beszéd világos tagolásának, gondolatmenetének, szerkezetének, a mondatok helyes összefüztetésének, a találóan alkalmazott szólásmódok és mondások, hasonlatok, szóképek, személyesítések stb. átvitt értelmű szavak, mondatok, képes kifejezések nyelvi tényének megtárgyalása.

1. Érdeklődés keltés.
2. Az olvasmány elolvastatása.
3. A szemléltetendő elemek kikerestetése és megtárgyalása.
4. A nyelvbeli szépség, kifejező erő felismerése és megtárgyalása.
5. Az olvasmány főbb gondolatmenetének (vázlatának) megállapítása és a vázlat elkészítése.
6. Az olvasmány tartalmának összefüggő elmondatása.

A FOGALMAZÁS TANÍTÁSÁNAK MÓDSZERE.

A fogalmazás az osztály közös munkája, amely megfigyelésre serkenti a tanulókat, rávezeti őket az egy tételtől való gondolkodásra, a helyes kifejezés megkeresésére, a mondatok tartalmi kapcsolatára és az írásművek szerkezetére.

A FOGALMAZÁS TANÍTÁSÁNAK MENETE.

(Kezdő fokon.)

1. A fogalmazás előkészítése. Érdeklődés keltés, hangulat ébresztés a tárgy iránt. A kiválasztott tételt (témát) beillesztjük a tanulók gondolat- és érzelem- vagy képzeletvilágába. A fogalmazás vágyának felkeltése.

2. A tanulók munkája. (A tanulók minden irányítás nélkül írásba foglalják gondolataikat. Kérdéseikre megfelelünk, de úgy, hogy a formába öntést a tanuló végezze el. Előre megmondjuk tanulóinknak, hogy itt nem a helyesírás vagy a szépírás a fontos, hanem a gondolatok szép és értelmes kifejezése.)

3. A fogalmazás számonkérése. Felolvasás. Lehetőleg mennél több tanulóval olvassassuk fel dolgozatát. A felolvasott dolgozatokat közösen megtárgyaljuk, kiemeljük azokból a szép részeket, a legsikerültebb gondolatokat, mondatokat. A felolvasás a tartalomnak megfelelő hangnemben s a közvetlen beszéd hangján történjen.

A megbeszélés sorrendje a következő:

Arról irt-e, amiről kellett?

Van-e a fogalmazásban szép részlet, találó gondolatkifejezés?

Vannak-e benne fölösleges mondatok, vagy szavak?

Helyesen kapcsolja-e a gondolatokat, mondatokat?

A helyesírás szempontjából először minden tanuló a saját fogalmazványát olvassa át gondosan. Azután a szomszédok egymás dolgozatát olvassák át a helyesírás szempontjából.

A fogalmazvány leírása az iskolai füzetbe.

(Haladó fokon.)

A tanulók azonnal az iskolai füzetbe írják.

1. A fogalmazás előkészítése. Érdeklődés keltés, hangulat ébresztése a tárgy iránt. Megadjuk a gyermekeknek a kidolgozandó tételt. Röviden megbeszéljük a fogalmazás tárgyát és körét.

2. A tanulók fogalmazása.

3. A dolgozatok felolvasása és megbeszélése. (Szempontok mint a kezdő fokon. A sorrendre vigyázzunk, s mindig tartsuk be, hogy könnyebb legyen a tárgyalás.)

4. A tanulók maguk olvassák át dolgozataikat s a talált hibákat kijavítják. Ha valamely hibát nem tudnak kijavítani, azt közösen megbeszéljük s úgy javíttatjuk ki.

5. A fogalmazás alaki tárgyalása.

A HELYESÍRÁS TANÍTÁSÁNAK MÓDJA.

1. Szódiktálás.

2. A tanulók hangosan olvassák el a szót.

3. A tanulók halkán mondják ki a szót.

4. Csak szájmozdulatokkal olvassák el, ejtik ki.

5. A szó leírása és elolvasása.

SZÁMOLÁS ÉS MÉRÉS.

(A tanításnak fokozatonkénti tagolása nem lehet merev, alkalomadtán bármelyik fokozat önállóan is gyakorolható.)

1. Előkészítés. Azon számtani és mértani ismeretek felújítása, melyek az új anyag megértéséhez szükségesek.

2. Érdeklődés keltés, gyakorlati probléma felvetése.

3. Célkitűzés.

4. Tárgyalás. Ennek menete a következő lehet:

A feladat megszövegezése közös megbeszélés alapján.

A számításhoz szükséges adatok megszerzése. Mérés, számlálás.)

A megoldás menetének megállapítása.

Előzetes becslés fejszámolás alapján s annak felírása.

Megoldás. A szükséges műveletek elvégzése az egész osztály bevonásával.

Az eredmény megállapítása és értelmezése.

A becslés és számítás közötti eredmény összehasonlítása.

A nyert eredmény alkalmazása a mindennapi életre.

Kapcsolás más tárgyakkal.

5. Az új ismeretek begyakorlása elvont számokkal és a mérések gyakorlása. A tanulók számemlékezetének gyakorlása.

Az itt közölt formális fokozatokat természetesen mindenkinek magának kell tartalommal megtölteni s azt a helyi követelményeknek, a tárgynak és a tanítási egység követelményeinek megfelelően kibővíteni, alkalmazni. Következő számunkban folytatjuk a formális fokozatoknak egyes tantárgyként való összeállítását.